



# STAROVĚKÁ MEZOPOTÁMIE

Pavel Trtílek: 13. října 2016

# Časová periodizace – počátky divadla:

- **Pravěk** (do 4. tisíciletí př.n.l.)
  - divadlo v dnešní podobě neexistovalo, performanční („předváděcí“) projevy však ano (obřady, hudba, tanec, vyprávění, snad i stínové divadlo...)
  - archeologické prameny hmotné povahy (doba kamenná)
  - absence písemných pramenů
- **Starověk** (4. tisíciletí – 476 n.l.)
  - předvádění mytologických příběhů v rámci náboženského kultu (Egypt, Mezopotámie, Mezoamerika, Jižní Amerika, antické Řecko)
  - písemné prameny včetně prvních dramát
  - zrod divadla – Indie, Čína, antika



## Vznik městských civilizací:

- cca **3.300 př.n.l.**: civilizační centra v **Mezopotámii** (dnešní Irák) a politicky stabilnějším **Egyptě** (znalost písma, náboženská střediska s kamennými monumenty)
- civilizace s vlastní historií
- počátky „divadla“ v podobě **performančních útvarů** (náboženské slavnosti a obřady: např. kult bohyně Ištary, boha Usira...)



## Mezopotámie:

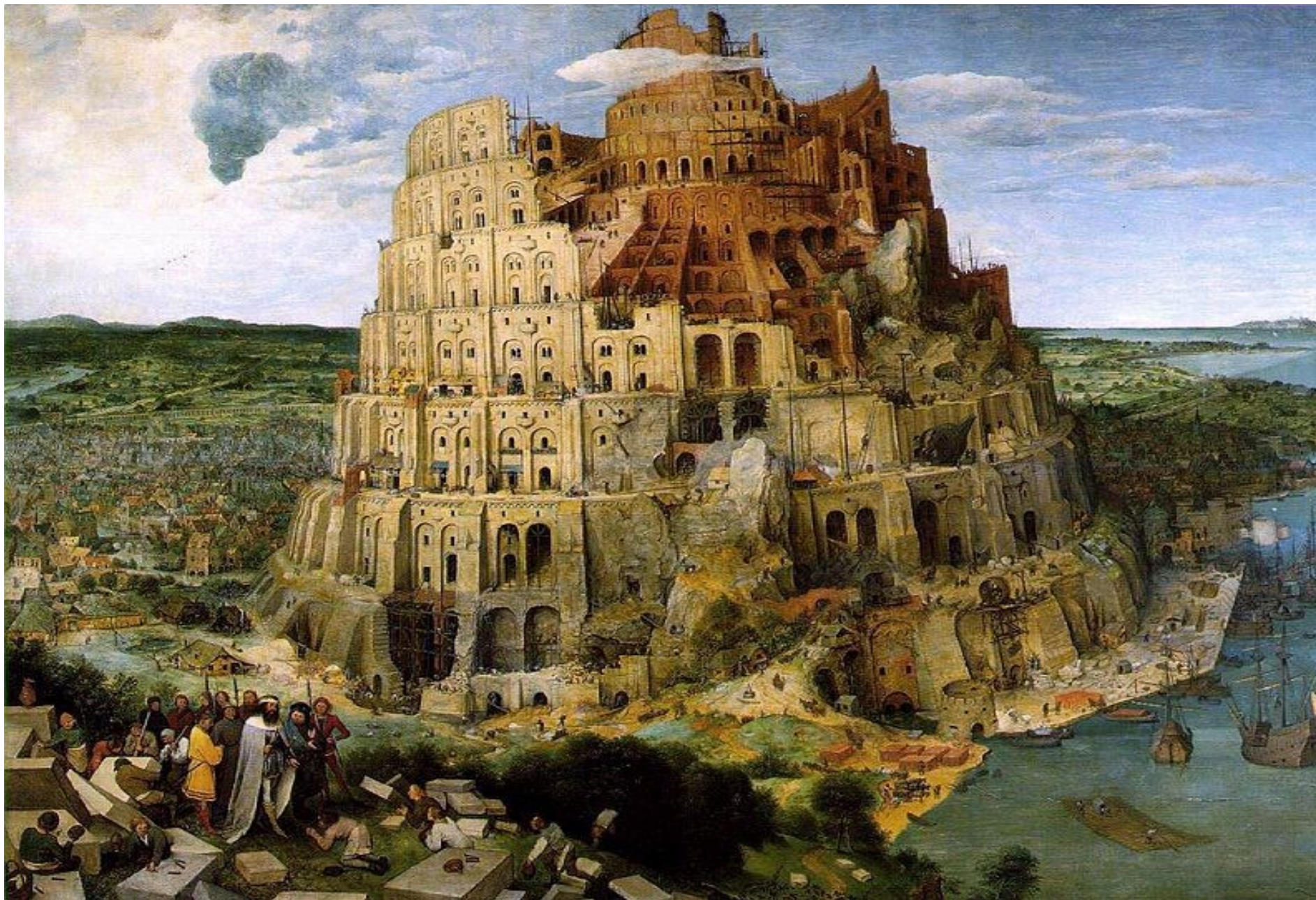
- povodí řek Eufrat a Tigris („Meziříčí“)
- 3.000 př.n.l. Sumerové
- po nich Akkadové, Chetitové, Babyloňané, Asyřané...
- znalost písma: **klínové písmo** začali používat Sumerové (převzaly ho další místní kultury...)
- lingvista **Bedřich Hrozný** rozluštil klínové písmo



## Mytologie:

- polyteismus
- nejstarší dochované mýty světa
- mytická potopa (bájný Utanapištim – obdoba Noema)
- babylonská věž: opravdu existovala (už kolem 2.000 př.n.l.), šlo o Mardukův zikkurat
- na obrázku Babylon kolem roku 600 př.n.l.





Pieter Bruegel st. – Babylonská věž

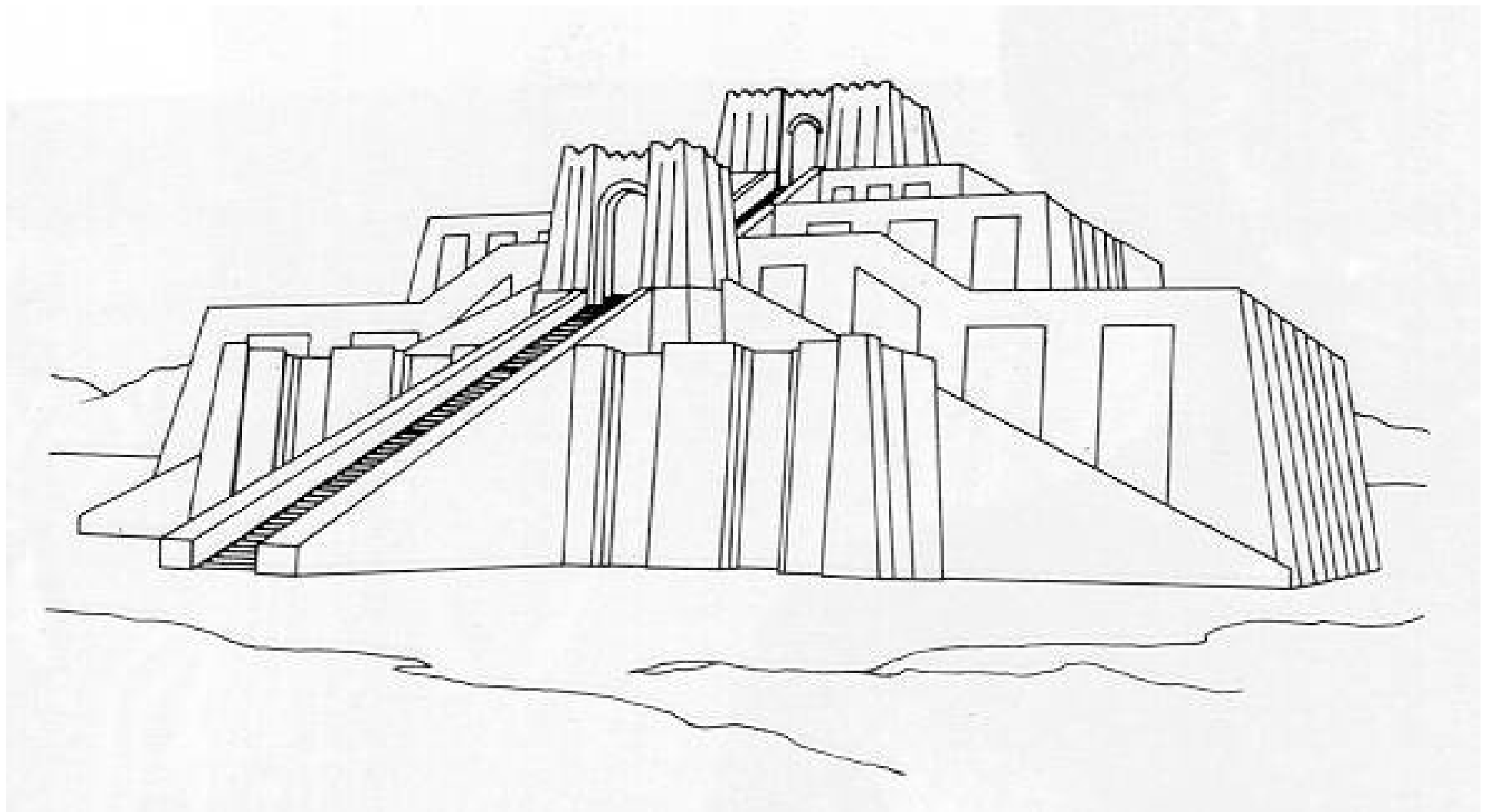


zikkurat v irácké poušti





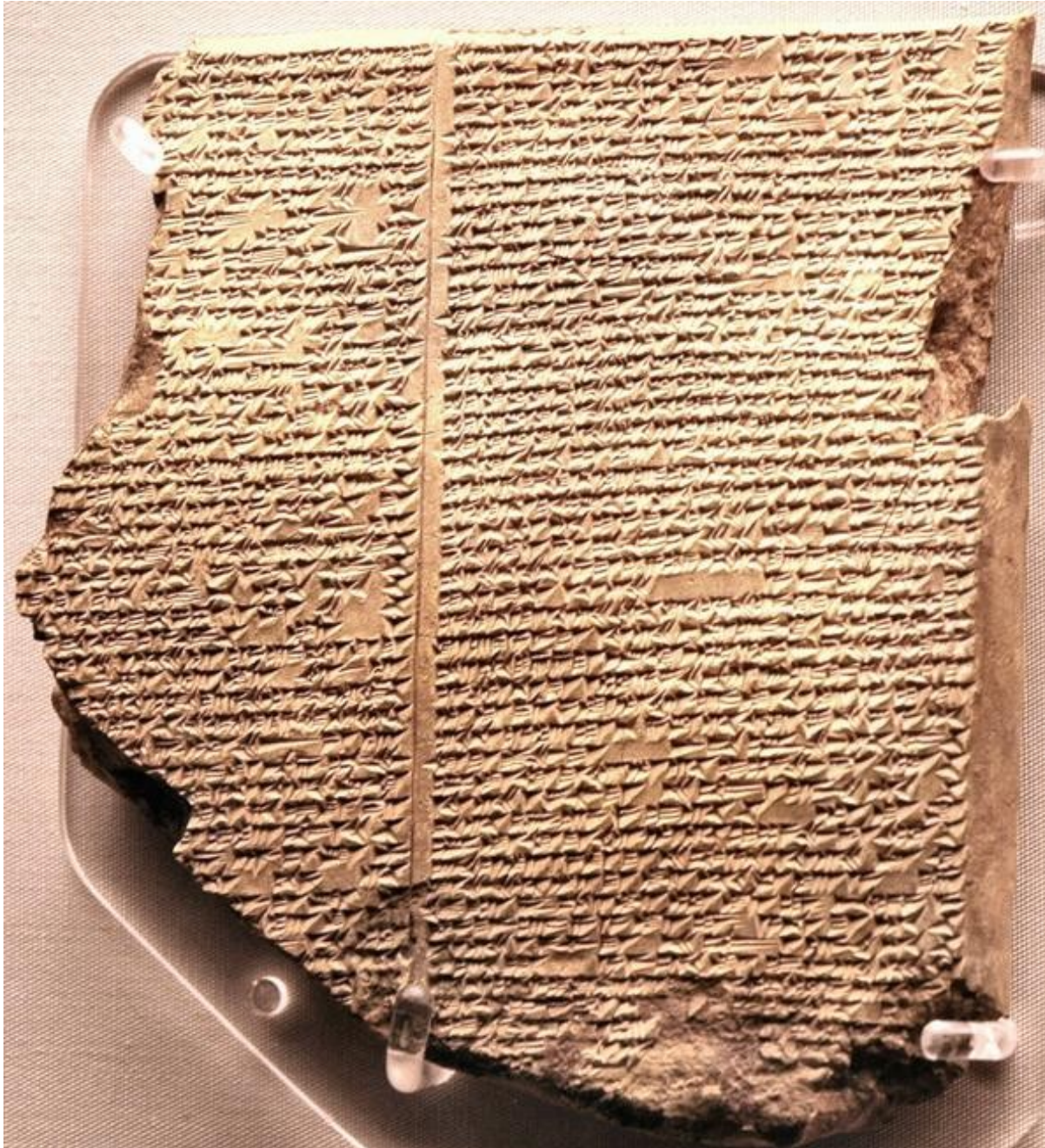
zikkurat – hypotetický nákres původní podoby



- na vrcholcích zikkuratů byly **svatyně** zasvěcené konkrétním bohům:
  - Šamašovi, Ištarě, Mardukovi...
- konaly se v nich neveřejné části obřadů, veřejné části se konaly na prostranství kolem zikkuratů
- v Mardukově chrámu v Babylonu byl každoročně konán **posvátný sňatek**:
  - inscenované **kultovní drama**, při kterém **král** představoval boha plodnosti a hlavní kněžka bohyni lásky a plodnosti **Ištar**
  - vše odpovídalo skutečné svatbě: od milostných písní až po svatební noc páru, účelem bylo zajistit **plodnost a úrodu** (viz např. *Epos o Gilgamešovi*)

## Eposy:

- nejstarší dochované písemné památky světa
  - psaná literatura tedy nezačíná v antice ani ve starověké Indii, ale už v Mezopotámii
- některé eposy byly nejspíš při slavnostech „inscenovány“, jejich primární funkce však nebyla divadelní, ale **náboženská** (též společenská a politická)
- ***Epos o Gilgamešovi***
  - nejobsáhlejší z dochovaných mezopotamských eposů (zapsán už cca 2.500 př.n.l.)
  - nejstarší verze psaná **sumersky** (5 kratších epických skladeb)
  - nejrozsáhlejší akkadská verze má 12 tabulek textu

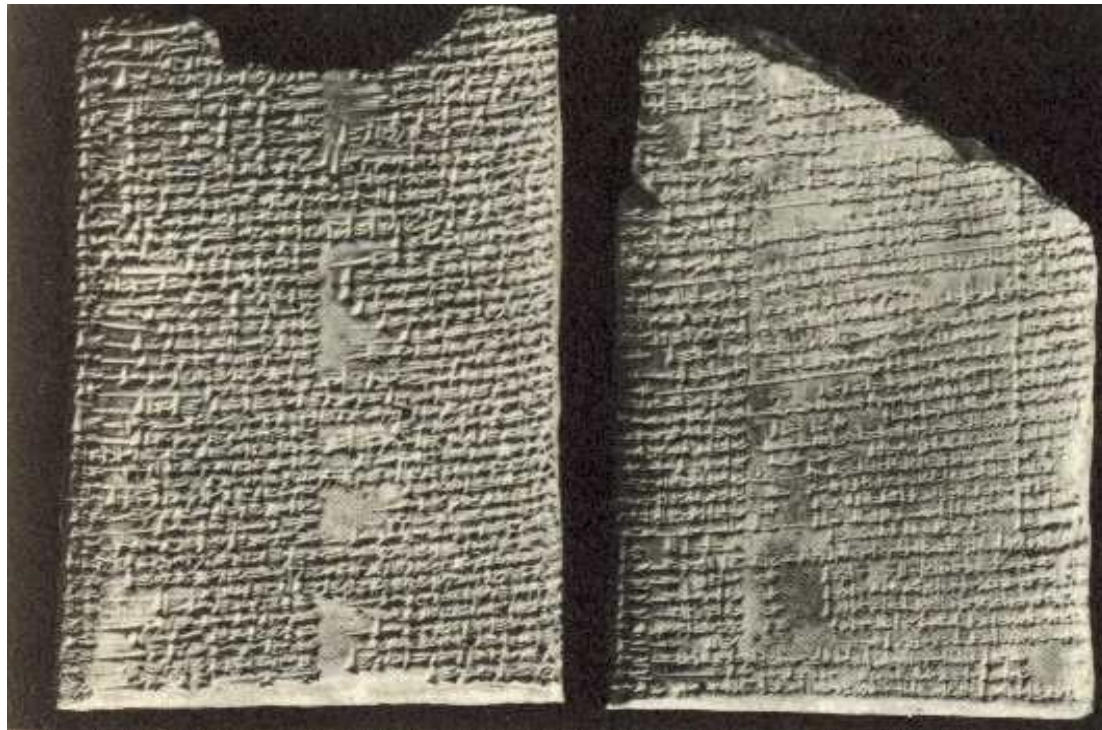


Epos o Gilgamešovi  
(tabulka s pasáží o  
potopě)

## Další eposy:

### Epos o stvoření:

- posvátný text veřejně recitován (zpíván?) kněžími v Babylonu během 4. dne **oslav Nového roku** (příchod jara)
- pojednává o kosmologických událostech (sakrační povaha, přesto nepostrádá dramaticko)



## Sestup Ištary do podsvětí:

- epos vychází z **rituálů plodnosti** (jeho torza dochována ve více variantách)
- původně sumerská bohyně **Ištar** (též Inanna, Innin): bohyně lásky, plodnosti, pohlavního života, ale taky války, zmaru a ničení (tvůrčí i ničitelský aspekt)
- z **Asýrie** máme doloženo, že mytologické pasáže ze života bohyně Ištar (její sestup do **podsvětí**, odkud vysvobodila svého **milence Dumuziho**, jejich svatba) byly inscenovány v rámci jejího **náboženského kultu**
- **procesí** vedoucí sochu bohyně městem s mnoha zastaveními: odehrávány příběhy z jejího života (viz též např. antický **Dionýsos** či egyptský **Usir**)
- její kult na sebe vázal zástupy chrámových **prostitutek a prostitutů** (rozšířen i mimo oblast Mezopotámie)

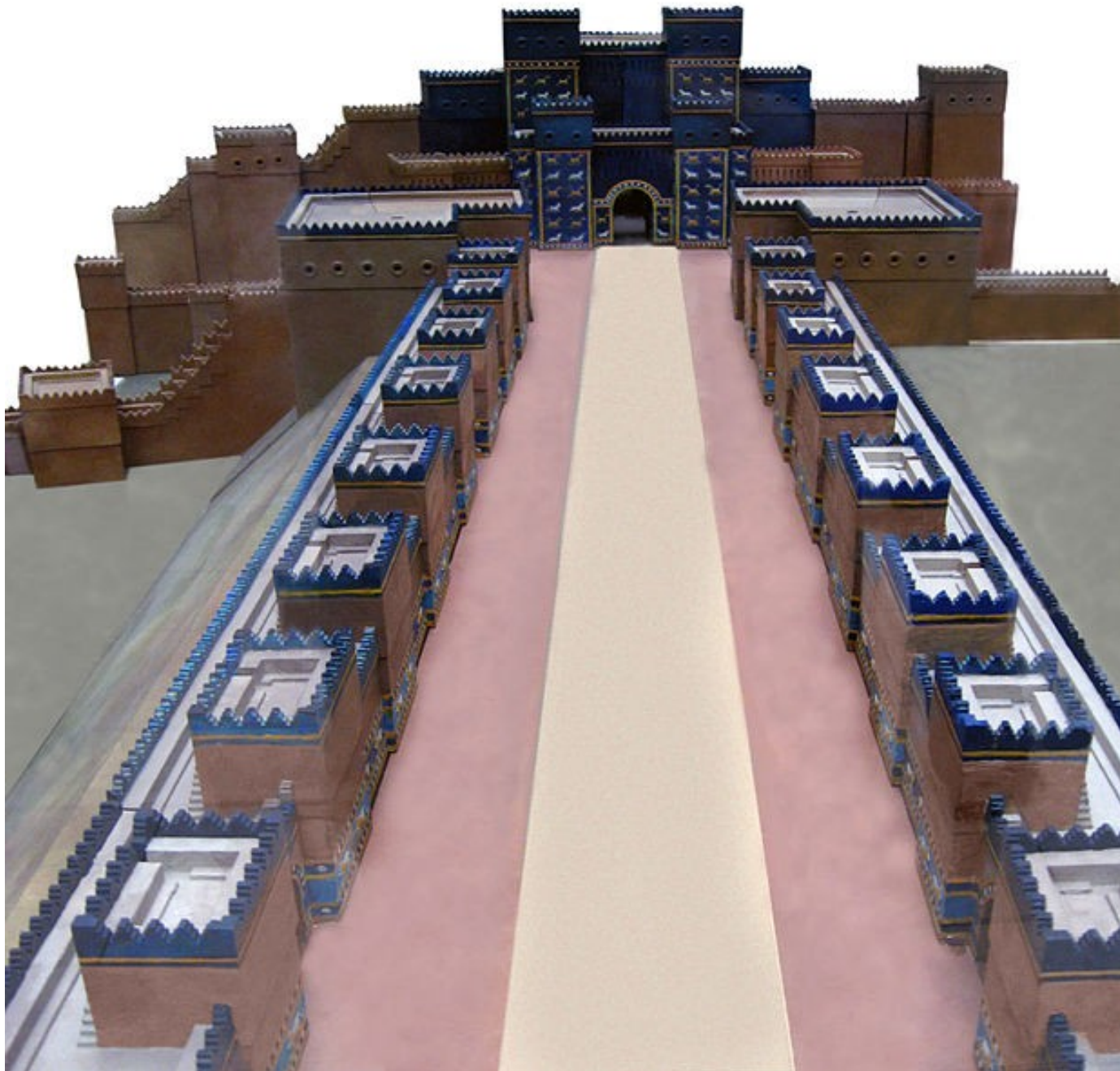
sňatek Ištary a Dumuziho





Ištar (vyobrazení na keramice, Louvre)





Ištarina brána s  
procesní cestou:  
jedna z 8 bran  
vnitřní části  
Babylonu (model)



rekonstrukce Ištařiny  
brány (Pergamské  
muzeum v Berlíně)

- ukázka **přímé řeči** v eposu:

„Slyš, vrátný, otevři mi bránu!

Otevři bránu, ať mohu vejít!

Jestli bránu neotevřeš a vstoupit mě nenecháš,

vypáčím dveře, přerazím závoru,

rozbiji ostění, vyvrátím křídla

a vyvedu mrtvé, ti pohltí živé

a mrtvých víc bude než živých!“

Vrátný otevřel ústa svá

a pravil vznešené lštaře řka:

„Postůj, paní má, dveře nevyvracej!

Počkej uvnitř!

Půjdu tvé jméno ohlásit královně Ereškigale.“

(ze sumersko-akkadských originálů přel. Lubor Matouš)

- ukázka **dialogu** v eposu (čteno při obřadech a přitom snad také spektakulárně předváděno):

Když ji provázel první branou, korunu velkou z hlavy jí sňal.

„Proč, vrátný, sňal jsi mi z hlavy korunu velkou?“

„Vejdi, má paní, tak znějí zákony vládkyně podsvětí.“

Když druhou ji provázel branou, z uší jí sundal náušnice.

„Proč, vrátný, vzal jsi mi z uší náušnice?“

„Vejdi, má paní, tak znějí zákony vládkyně podsvětí.“

(ze sumersko-akkadských originálů přel. Lubor Matouš)  
(jiné verze také přeloženy – viz Jiří Prosecký: *Slova do hlíny vepsaná*)

## Svědectví o existenci herectví v Mezopotámii:

**Nippurská verze** eposu o Ištarě (nazvaná *Sestup Inanny do podsvětí*) obsahuje část, kdy se bůh Enki dověděl, že je Innana (Ištar) držena v podsvětí bez atributů božství, nemocná a přibitá na hřeb, a tak stvořil dvě bytosti: **herce** a **kněze**.

Herec jí přinesl do podsvětí **chléb života**, kněz **živou vodu**...

# Literatura:

- Balabán, Milan – **Gilgameš: mytické drama o hledání věčného života** (Praha, 2002)
- **Epos o Gilgamešovi** (přel. Lubor Matouš, k dispozici několik různých vydání)
- McCallová, Henrietta – **Mezopotámské mýty** (Praha, 2006)
- **Mýty staré Mezopotámie** (Praha, 1977; přel. Prosecký, Hruška, Součková, Matouš)
- Prosecký, Hruška, Součková, Břeňová – **Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu** (Praha, 1999)
- Prosecký, Jiří – **Slova do hlíny vepsaná: mýty a legendy Babylonu** (Praha, 2010)
- Zamarovský, Vojtěch – **Na počátku byl Sumer** (Praha, 1966)
- Zamarovský, Vojtěch – **Gilgameš** (Praha, 1976; převyprávěno)